

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

Afrika'yla İlişkilerinde Rusya'nın İşlemselleştirdiği Rus Kültür Alanları

Russian Cultural Fields Operationalized by Russia in Its Relations with Africa

Vildane Özkan*

Öz: Makalenin amacı, 18. yüzyıldan günümüze kadar Rusya'nın Afrika kıtasıyla kurduğu ilişkilerde Rus kültürünü nasıl işlemselleştirdiğini kültürel ve tarihsel sosyoloji çerçevesinde çözümlenektir. Makale kapsamında Afrika'yla ilişkilerde işlemselleştirilen temel Rus kültür alanları olarak dil, sanat, bilim, din, Batı karşıtı değerler, çok kutupluluk anlayışı, yayılcılık, askeriye ve silah, milliyetçilik, ırkçılık ve köken arayışı üzerine odaklanılmaktadır. Veriler, nitel araştırma yönteminin alan yazını tarama tekniği ile toplandı. Bulgular, kültürel ve kurumsal güç ilişkileri bağlamında verilerin betimsel analiziyle elde edildi. İlk olarak; Rusya ve Afrika arasındaki temasların kısa tarihi ve bu temaslar sırasında Rusya'da Afrika üzerine bilimsel araştırmaların nasıl biçimlendiği verilmektedir. İkinci olarak; Rusya-Afrika ilişkilerinde Rus sanatı, edebiyatı ve sinemasının oynadığı roller ve işlevler çözümlenmektedir. Üçüncü olarak; Rus inancı olarak da damgalanan Ortodoks Hıristiyan inancı ve Ortodoks Kilisesi'nin Afrika'daki işlevleri tespit edilmektedir. Bu bağlamda Afrika kıtasında Ortodoksluk inancı ile Rusya'daki Ortodoksluk inancı arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Dördüncü olarak; Batı karşıtı değerler ve çok kutupluluk anlayışının Rusya'nın Afrika'yla ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmektedir. Beşinci olarak; Slavcılık adlı milliyetçilik ve ırkçılık karışımı ideolojinin ve Slavların kökenini Afrika kıtasında keşfetme arayışının Rusların Afrikalılarla ilişkilerindeki işlevleri çözümlenmektedir. Konuyla ilgili sosyolojik araştırmaların az sayıda oluşu dolayısıyla, makale ilgili alan yazınına katkı sağlaması açısından önem arz eder.

Anahtar Kelimeler: Rus kültürü, Afrika, İşlemselleştirme, "Kurtarıcı" rolü, Çokkutupluluk anlayışı

Abstract: The aim of the article is to analyze how Russia has operationalized Russian culture in its relations with the African continent from the 18th century to the present within the framework of cultural and historical sociology. The article focuses on language, art, science, religion, anti-Western values, multipolarity understanding, expansionism, military and weapons, nationalism, racism and the search for origins as the main Russian cultural fields that are operationalized in relations with Africa. The data were collected by the literature review technique of the qualitative research method. The findings were obtained by descriptive analysis of the data in the context of cultural and institutional power relations. Firstly; it is given a brief history of the contacts between Russia and Africa and how scientific research on Africa was shaped in Russia during these contacts. Secondly; the roles and functions of Russian art, literature and cinema in Russia-Africa relations are analyzed. As the third; the Orthodox Christian faith and the functions of the Orthodox Church in Africa, which are also stamped as the Russian faith, are determined. In this context, the relations between the Orthodox faith in the African continent and the Orthodoxy in Russia are examined. Fourthly; it examines how anti-Western values and understanding of multipolarity affect Russia's relations with Africa. Fifthly; the functions of the ideology of Slavism, a mixture of nationalism and

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, vildaneozkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1534-9948

Cite as/ Atıf: Özkan V. (2023). Afrika'yla İlişkilerinde Rusya'nın İşlemselleştirdiği Rus Kültür Alanları, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(Afrika), 59-75. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1307739>

Received/Geliş: 31 Mayıs/May 2023

Düzeltilme/Revised form: 10 September/Eylül 2023

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2023

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2023

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2023 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır.

racism, and the search for the origin of the Slavs in the African continent, in the relations of the Russians with the Africans are analyzed. Due to the limited number of sociological studies on the subject, the article is important in terms of contributing to the relevant literature.

Keywords: Russian culture, Africa, Operationalization, “Savior” role, Concept of multipolarity

Giriş

Afrika kıtası ve Afrikalılar, Rus politik otoritesinin toplum ve kültür inşası projesinin bir parçasıdır. Rusya ve Afrika arasındaki ilişkilerin yaklaşık olarak üçyüz yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Bu ilişkinin kökeni, büyük ölçüde Rus kültürünün yayılma politikalarına dayanır. Bu bağlamda tarihsel geçmişte Çarlık/İmparatorluk Rusyası, yakın geçmişte Sovyet Rusya ve günümüzde Federal Rusya ile Afrika arasında çeşitli alanlarda etkileşimler mevcuttur.

Günümüzde Rus politik otoritesi, Afrika’yla kurduğu etkileşimlerde Rus kültür unsurlarını politik olarak işlemselleştirmekte ve işe vuruk hale getirmektedir. Böylece Rus sanatı, edebiyatı ve filmi, Rusça dili, Ortodoks dini, bilim ve teknoloji, askeriye ve silah, Batı karşıtı ideoloji ve Slav köken arayışı gibi Rus kültürünün temel unsurları işlevsel kılınmaya çalışılmaktadır.

Rusya’da sanat, edebiyat, sinema, dini misyonerlik, yakın geçmişteki komünizm propagandaları, bilimsel bölge araştırma merkezleri, diplomasi, güvenlik, ticaret ve askeri şirketler vs. alanlarında Afrika ve Afrikalılarla ilgili çok boyutlu imgeler ve ilişki inşaları söz konusudur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Rus kültürü ve Afrika arasındaki etkileşimlerin, büyük ölçüde Rus politik otoritesinin, özellikle Avrupalı *Batılı* güçlerle Afrika üzerinde rekabet ve çatışma ilişkisi tarafından güdüldüğü söylenebilir.

Rusya’nın Afrika’daki rolü, son yıllarda artmış ve bölgedeki politik, ekonomik, kültürel, eğitimsel ve askeri etkisini genişletmiştir. Rusya’nın Afrika’da çeşitli hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşmak için çeşitli politikalar izlemektedir. Rusya’nın Afrika’daki rolünü biçimlendiren kimi etkenler şöyle sıralanabilir: Stratejik ilgiler, diplomatik girişimler, ticari ve ekonomik ilişkiler, askeri işbirliği, *Batı* karşıtı ideolojik yönelimler vs. Söz konusu diplomatik, ekonomik, askeri girişimlerin de etkisiyle Rusya, Afrika’da giderek artan bir politik etkiye sahip olmaktadır.

Rusya, Çarlık/İmparatorluk döneminden beri Afrika’yı stratejik açıdan önemli bir bölge olarak görmektedir. Afrika’da sahip olduğu askeri üslerin yanı sıra, deniz üssü olarak kullanabileceği limanlarla da ilgilenmektedir. Rusya, Sahraaltı Afrika’da askeri varlığını artırmak için çaba sarf etmektedir. Böylece Rusya, Afrika’daki bazı ülkelerle askeri işbirliği anlaşmaları yapmış olup bu ülkelere askeri eğitim, silah ve askeri teçhizat sağlamaktadır. SSCB döneminde olduğu gibi günümüzde de Rusya’nın Afrika’da ülkelere silah yardımının, bölgedeki siyasi dengeyi belli ölçülerde etkileyebilecek bir etken haline geldiği söylenebilir. Özel askeri şirket “Wagner”in de Afrika kıtasında Rusya için işlevsel rolü bulunmaktadır. Askeriye ve silah, hem tarihsel olarak hem günümüzde Rus kültürünün en temel unsurlarından biridir.

Rus kültürünün Afrika’da işlemselleştirilmesini sağlayan temel güç, ekonomik güçtür. Ekonomik ilişkiler bağlamında Rusya, Afrika ülkeleriyle enerji, madencilik, silah ticareti, uydu ve altyapı projeleri gibi alanlarda ilişkiler geliştirmektedir. Özellikle Afrika kıtasında petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının bulunduğu ülkelerle yakın işbirliği içerisindedir. Ayrıca Rus şirketleri, Afrika kıtasındaki maden kaynaklarının çıkarılması ve işlenmesi konusunda da etkindir.

Rus kültürünün ayrılmaz parçası olan Rus diplomasisi ise uluslararası çapta en etkin diplomasilere biridir. Bu bağlamda Rus politik otoritesi, Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini güçlendirmek için yaklaşık olarak üçyüz yıldır çeşitli hamleler yapmaktadır. Günümüzde Rus politik otoritesi, Afrika ülkelerine yoğun diplomatik ziyaretler düzenlemekte, anlaşmalar imzalamakta ve diplomatik destek sağlamaktadır.

Özellikle SSCB döneminden beri Rusya'nın *Batı* karşıtı ideolojik duruşu, Afrika'da etki yaratmak için işlevsel kılınmaya çalışılmaktadır. Rusya, Afrika'daki politik etkisini artırmak için *Batı* karşıtı bir duruş sergilemektedir. Rusya'nın Afrika kıtasındaki politikaları, ABD ve *Batılı* güçlerin etkisini sınırlama amacı taşımaktadır. Özellikle Fransa'nın etkisinin sınırlanması hedeflenmektedir. Ancak söz konusu amacını hedeflediği ölçüde gerçekleştirememektedir. Çünkü Afrika üzerinde güçlü rakipleri bulunmaktadır. Afrika kıtası üzerinde Rusya'nın etkisi, Çin ya da *Batılı* güçlerin etkisiyle kıyaslandığında daha sınırlıdır. Rusya'yla karşılaştırıldığında Çin, ekonomik açıdan daha büyük bir oyuncu olarak Afrika'da daha geniş bir varlığa sahiptir. Rusya, bunun farkındadır ve Afrika'yla ilişkilerini geliştirmek için her alanı ve fırsatı kullanmaktadır. Bu nedenle örneğin Çin tarafından pek kullanılmayan Afrika kıtasına silah *yardımları* yapma değişkeni, Rusya tarafından kullanılmaktadır.

Söz konusu fırsat arayışlarından bir başkası, ikili zirve projeleri geliştirmektir. Örneğin 23-24 Ekim 2019 tarihlerinde Rusya Federasyonu'nun Soçi kentinde ilk kez "Rusya-Afrika" zirvesi düzenlendi. Zirve'ye Afrika kıtasındaki 54 ülkeden delegasyonlar katıldı. Zirve'de Moskova'nın temel mesajı şu oldu: "Rusya, Afrika'ya geri dönüyor." Moskova, kendisini Afrika'nın "güvenilir ortağı ve eski iyi bir arkadaşı" olarak tanıtmaktadır. Ayrıca "Rusya-Afrika" zirvesinin, üç yılda bir dönüşümlü olarak Rusya ve Afrika'da yapılmasına karar verildi (Evdokimov & Dyabin, 2019: 22-23).

Temmuz 2023'te ikinci "Rusya-Afrika" Ekonomik Forumu Aziz Peterburg'da (St. Petersburg) yapılması planlanmaktadır. Forum, Rusya ve Afrika arasında ortak yatırım fırsatlarını belirlemek ve genişletmek, Rusya-Afrika işbirliğinin biçimlerini ve alanlarını çeşitlendirmek ve uzun vadede gelişmelerini belirlemek için amaçlandı. Böylece gıda güvenliği, personel eğitimi, altyapı projelerinin inşası, doğal kaynakların araştırılması ve geliştirilmesi, sağlık hizmetleri, insani ve kültürel işbirliği alanlarında işbirliği fırsatları değerlendirilecek. Rusya, Afrika'yla ilişkisini Afrika ülkelerinin BRICS ve ŞİÖ gibi işbirliği örgütlerine dâhil olmaları yönünde de geliştirmeye çalışmaktadır. Moskova için Afrika, büyük yatırım potansiyeline sahip ve dinamik olarak gelişen bir kıtadır. Ayrıca Moskova, Afrika'nın çokkutuplu dünya anlayışı çerçevesinde ayrı bir kutup olarak inşa edilmesini hedeflemektedir. Rusya, ulusal egemenliğe, geleneksel değerlere, ulusal çıkarların ve kültürel özelliklerin yanı sıra karşılıklı yararın gözetilmesine ve güçlendirilmesine dayanan çokkutuplu bir dünya ve eşit işbirliği modeli önermektedir. Çünkü günümüzde Afrika, Afrika'da yaşayan 1,2 milyardan fazla insanla dünyanın en dinamik bölgelerinden biridir. 2022 yılının ilk 11 aylık sonuçlarına göre Rusya, Güney Afrika ve Sahraaltı Afrika ülkeleri arasında birinci ticaret ortağı konumundadır. Afrika ülkeleri ve Rusya arasındaki ticaret giderek artmaktadır. Ticaretteki büyüme, Rusya'nın Afrika'ya özellikle buğday, gübre ve kömür ihracatındaki artışla sağlanıyor. Diğer yandan Rusya'nın Güney Afrika'dan ithal ettiği manganez cevheri, platin, narenciye ve taze meyve hacimleri de artmaktadır. Nükleer enerji ve enerji güvenliği de dâhil olmak üzere enerji alanı ile bilimsel ve teknik alanlarda Rusya-Afrika etkileşiminin giderek daha fazla yoğunlaşacağı söylenebilir (Rus Askeri-Politik Araştırma Merkezi, 2023).

Makalenin amacı, Rus politik otoritesinin Afrika'yla kurduğu ilişkilerde Rus kültürel unsurların işlevlerini tarihsel ve kültürel sosyoloji çerçevesinde çözümlenektir. Bu bağlamda ilk olarak, Rusya'nın Afrika'yla kurduğu temasların kısa tarihi verilmekte ve Rusya'da Afrika üzerine bilimsel çalışmalar değerlendirilmektedir. İkinci olarak, Rusya-Afrika ilişkilerinde Rus sanatı, edebiyatı ve sinemasının oynadığı rolleri ve işlevleri çözümlenmektedir. Üçüncü olarak, Rus inancı olarak da damgalanan Ortodoks Hıristiyan inancı ve Ortodoks Kilisesi'nin Afrika'daki işlevleri tespit edilmektedir. Dördüncü olarak, Rus *Batı* karşıtı ideolojinin ve çokkutupluluk anlayışının işlevlerinin Rusya'nın Afrika'yla ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmektedir. Beşinci olarak, pan-Slavizm adlı milliyetçilik ve ırkçılık karışımı ideolojinin ve Slavların kökenini Afrika kıtasında keşfetme arayışının Afrikalılarla ilişkilerdeki işlevsel ve bozuk-işlevsel yönler çözümlenmektedir. Büyük ölçüde Rusya merkezli kaynaklardan oluşan veriler, nitel araştırma yönteminin alan yazını tarama tekniği ile toplandı. Bulgular, kültürel-kurumsal güç ilişkileri bağlamında verilerin tematik betimsel analiziyle elde edildi. Rus kültürünün temel unsurlarının (dil, sanat, din, *Batı* karşıtlığı, askeriye ve silah, bilim, diplomasi, milliyetçilik/ırkçılık) Afrika ile ekonomik, askeri ve diplomatik ilişkiler geliştirilirken nasıl rol oynadığı ve Rusya tarafından

nasıl işe vuruk hale getirilerek işlemselleştirildiği ile ilgili sosyolojik makalelerin az sayıda oluşu dolayısıyla, makale ilgili alan yazınına katkı sağlaması açısından önem arz eder.

1. Temasların Kısa Tarihi ve Bir Araştırma Nesnesi Olarak Afrika

Çarlık Rusya'sında ilk kez 15. yüzyılda ünlü Rus tüccar ve gezgin Afanasi Nikitin'in Afrika kıtasıyla ilgili parça parça bilgileri Çarlık topraklarına getirmesiyle birlikte Afrika'dan haberdar olundu. 1473'te Afanasi Nikitin, Hindistan'ın batı kıyısındaki Dabhol kentine gitti ve oradan gemisiyle Arap devleti Hürmüz'e (bugün İran İslam Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Hürmüz Boğazı'ndaki bir ada) doğru yola çıktı. Ancak hava koşulları bunu yapmasını engelledi ve tesadüfen Afrika'nın doğu kıyılarına (bugünkü Somali'nin sınırlarına yakın) sürüklendiği ifade edilmektedir. Bu yolculuk sayesinde, Rusya merkezli Afrika çalışmalarının, öncelikle Habeşistan'dan (bugünkü Etiyopya) Afrika'nın doğusunun incelenmesiyle başladığı söylenebilir (Abramova vd., 2021: 299).

Bunun dışında Rus kültürü ve Afrika arasındaki ilk belirgin etkileşim, 18. yüzyıla kadar geri gider. Afrika kıtasına büyük ilgi gösteren Rus Çarı Petro I (Büyük Petro), Madagaskar, Güney Afrika ve Etiyopya ile ilgilendi. Ancak Çar Petro I, en fazla Etiyopya ile ilgilendi ve Alman bilim insanı Job Ludolf'un *Etiyopya Tarihi*'nin Rusça'ya çevrilmesini talep etti. Ancak Çarlık/İmparatorluk Rusyası ve Afrika arasındaki ilk temas girişimi, Rus liderliği açısından başarısızlıkla sonuçlandı. Şöyle ki, 1669-1732 yılları arasında yaşamış olan Danimarkalı deniz subayı Daniel Jacob Wilster, Danimarka hizmetindeki görevinden kovulunca bir süre İsveç için çalıştı, 1721'de ise Rus Çarlığı için çalışmaya başladı. Amiral Wilster, İsveç Kralı Charles XII için çalışırken ondan öğrendiği bilgiye dayanarak Madagaskar'daki korsan liderlerinin Avrupalı güçlerin himayesini istediklerini söyledi. Bunun üzerine 1723'te Petro I'in emriyle Amiral Wilster komutasındaki Rus filosunun iki gemisi Reval'den Afrika kıtasına bağlı Madagaskar adasına gönderildi. İsveç Kralı Charles XII, Rus Çarı Petro I'in Avrupa'daki güçlü rakibiydi. Bu nedenle Rus Çarı Petro I, Madagaskar'daki söz konusu korsan liderlerle ilk teması kendisi kurarak İsveç Kralı Charles XII'yi yenmek istiyordu. Amaçlanan hedef, Hint Okyanusu'nda bir deniz üssü oluşturmak için Madagaskar ile bağ kurmaktı. Ama Amiral Wilster'in seferi başarısız oldu ve Rus filosu Madagaskar'a ulaşamadı. "Rus gemileri, Ekvator'u ilk kez ancak 19. yüzyılın başında geçebildiler" (Abramova vd., 2021: 299-300; Jeltov, 2012: 3).

18. Yüzyılda sadece Rus politik otoritesinin değil, Rus entelektüel çevrelerin de Afrika'ya yönelik ilgisi başlamıştı. Özellikle İmparatorluk Rusya'sının başkenti Aziz Peterburg'daki (St. Petersburg) bilimsel ve entelektüel çevreler, Afrika dillerine ilgi gösterdi. Örneğin 1711-1765 yılları arasında yaşamış ünlü Rus yazar Mihail Vasileviç Lomonosov, diller arasındaki ilişki hakkındaki bir el yazmasında güney Afrika'daki Hottentot dilinden söz etmektedir, ayrıca Lomonosov'un Etiyopya'daki yazı sistemiyle de ilgilendiği söylenebilir. 19. Yüzyılın sonuna doğru Rusların Etiyopya ile ilişkileri gelişti. Aziz Peterburg'da 1790-1791 yılları arasında hazırlanmış olan ünlü dört ciltlik "Alfabetik Sıraya Göre Tüm Dillerin ve Zarfların Karşılaştırmalı Sözlüğü (Сравнительный словарь всех языков и наречий по азбучному порядку расположенный)" adlı çalışmada Afrika kıtasına ait 33 dil konu edinilmektedir (Jeltov, 2012: 3).

Hıristiyan Etiyopya ve Hıristiyan Rusya arasındaki ilk temaslar, 17. yüzyıla dayanmasına rağmen, Etiyopya-Rusya arasındaki ilişkilerin resmileşmesi ve kültürel, bilimsel ve teknik alanlarda kurumsallaşması 19. yüzyılın sonlarını bulmaktadır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Etiyopya-Rusya ilişkilerinde bir durgunlaşma ve gerileme yaşandı. Rusları uzak Etiyopya ile tanıştırmak amacıyla betimleyici/tanımlayıcı nitelikte bir dizi eser, 19. ve 20. yüzyılların başında yazıldı. Rus dış politikası ve Ortodoks Hıristiyan topluluğu tarafından talep edilen bu Rusça eserler, öncelikle Afrika'daki ülkelerin dinsel özelliklerini, devlet yapılarının ayırt edici özelliklerini ve yerel halkın yaşam biçimini, betimleyici/tanımlayıcı biçimde yansıtmaktaydılar. İlk eserler genellikle, betimleyici niteliktedir. Avrupa devletlerinin, özellikle İtalya'nın Etiyopya'daki hâkimiyet mücadelesine ve Rusya'nın dış politikası ile bağlantılı olarak Kızıldeniz havzasındaki uluslararası ilişkilerin önemli yönlerine Rus yazarlar tarafından değinilmeye başlandı. Söz konusu başlıca eserler arasında şu çalışmalar yer almaktadır: A. Troyanski'nin İtalya'nın bir kolonisi olarak Eritre üzerine çalışması, N. Orlov'un

İtalyanların 1870-1896'da Etiyopya'daki eylemleri üzerine stratejik makalesi, K. Skalkovski ve Yu. Kartseva'nın çalışmaları, 1898'de F.E. Krindaç'ın yazdığı ve Teğmen Aleksandr K. Bulatoviç'in Etiyopya'ya yaptığı üçüncü gezisinin anlatıldığı *Habeşistan'da Rus Süvari. Cibuti'den Harar'a* adlı kitabı vs. (Malygina, 2004).

Rus askeri, politik ve entelektüel çevrelerde Afrika hakkındaki bilgilerin çoğu, 1917 Ekim Devrimi'nden önceye dayanır. Ekim Devrimi öncesindeki yıllarda Ruslar tarafından Afrika'ya yapılan gezilerin çoğu, özellikle Etiyopya ve Afrika'nın kuzeyindeki ülkelere yönelikti. Söz konusu dönemde büyük ölçüde Rusya'da Afrika ile ilgili bilgilerin gelişmesine katkıda bulunan yazarlar şöyle sıralanabilir: A.K. Bulatoviç, N.S. Gumilyov, L.K. Artamonov, N.S. Leontiev, V.F. Maşkova vd. (Abramova vd., 2021: 299).

19. Yüzyılın sonlarında Rusya-Etiyopya yakınlaşması gelişti. Süveyş Kanalı'nın inşaatının tamamlanmasının ardından Avrupa'da "Etiyopya sorunu" gündeme geldi. Ülkenin düşük gelişme düzeyi, iç feodal çekişme, uluslararası ilişkilerinin zayıflığı, Etiyopya'nın potansiyel fatihler arasında kolayca bir koloniye dönüştüğü yanlışlamasını oluşturdu. Rusya için Etiyopya; İngiltere, İtalya ve Fransa ile bir rekabet alanıydı. Etiyopya'da en büyük dini inanç, Ortodoks Hıristiyanlık'tır. Etiyopya'nın Ortodoks Hıristiyan nüfusu, Rusya ile ilişkileri geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkilemektedir. 1895-1896 İtalya-Etiyopya savaşı, Rusya ve Etiyopya arasındaki temasların gelişmesini sağladı. Çarlık Rusya'sının sağladığı askeri ve manevi yardımlar Etiyopyalıların Rusya ile ilişkilerini geliştirdi. Etiyopya'ya gönüllü olarak gönderilen Rus Kızıl Haç Derneği'nin misyonu, Etiyopya sağlık hizmetinin ortaya çıkmasına ve iki ülke arasında gerçek halk temaslarının kurulmasına katkıda bulundu. Şubat 1898'de Rusya-Etiyopya arasında geçici temsil düzeyinde diplomatik ilişkiler kuruldu. Rusya'nın dış politika önceliklerinin Ortodoks Hıristiyan ülke ve halklarla ilişkilere dayanması nedeniyle, Rus diplomasisi Etiyopya ile ilişkiler kurmak için gözle görülür bir girişimde bulunmaya başladı. Ancak Rus-Etiyopya arasındaki kilise ilişkileri durgun bir yapıya sahipti ve aslında karşılıklı mesaj ve selam alışverişiyle sınırlıydı. Bilimsel çalışmalar alanında ise Rus-Etiyopya temasları belirgin biçimde daha etkindi. Her iki ülkenin kilise temsilcileri, öncelikle Rusya ve Etiyopya hakkında bilgiiletkenleri olarak hareket ettiler. Etiyopya'yı güçlendirmek ve savunma yeteneğini arttırmak için Rus doktorların devam eden etkili faaliyetleri ve Rus subayların hizmetleri, Rus devletinin Etiyopya'da saygınlığının ve meşruluğunun artmasına büyük ölçüde katkıda bulundu. 20. Yüzyılın başında Rusya'nın dış politika öncelikleri, Japonya ile ölümcül bir savaş verdiği Uzak Doğu'ya kaydı ve bu yüzden Etiyopya'ya ilgi azaldı. Ancak Aziz Peterburg ve Addis Ababa arasındaki ilişkilerin tarihinden söz edilebilir. Etiyopya İmparatoru Negus Menelik I'ın fiziksel ölümü, Rus-Etiyopya ilişkilerinin gelişimine ağır bir darbe oldu. Negus Menelik I, hem Rusların hem de Etiyopyalıların zihninde, karşılıklı yarar sağlayan bağların başarılı bir biçimde kurulmasının garantörü olarak hareket eden kişiliği ile yer edinmişti. Rusya-Etiyopya bağlarının gevşemesinde önemli bir rol, Avrupalı temsilcilerin Rusya'nın Etiyopya İmparatorluğu üzerindeki etkisini zayıflatmayı amaçlayan faaliyetleri tarafından oynandı. Savaş sonrası Rus hükümetinin bu Afrika devletine olan ilgisinin zayıflamasına rağmen, gayri resmi girişimler oldukça dikkat çekiciydi. Etiyopya'ya geziler düzenleyen Rus bilim ve sanat temsilcileri, kamu ve bilim kuruluşlarının yanı sıra Rus Ortodoks Kilisesi de canlı etkinlikler gerçekleştirdi. Kısacası, Rus bilimsel Afrika araştırmalarının temelini, özellikle hevesli ve gönüllü Rus araştırmacılar tarafından Etiyopya toplumunun incelenmesinin bir sonucu olarak inşa edildiği söylenebilir (Malygina, 2004).

19. Yüzyılda Rusya'nın Etiyopya ulus devletinin inşasında oynadığı rol etkili oldu. Rusya'nın doğrudan yardımıyla Etiyopya'nın merkezleşme süreci tamamlandı ve 1896'da İtalya'ya karşı askeri bir zafer kazandı, ardından Avrupalı güçler Etiyopya'yı kolonileştirme yöntemlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kaldılar. Uluslararası toplumsal-kültürel süreç değiştikçe, Aziz Peterburg ve Addis Ababa arasındaki ilişkiler de değişti. Günümüzde Etiyopya ile diplomatik ilişkilerin, Rusya için artık eski önemini epey yitirdiği söylenebilir. Ancak Rusya merkezli bilimsel araştırmaların, bu Ortodoks ülkesine olan ilgisi pek azalmadı (Malygina, 2004).

Herson'da doğan Rus askeri mühendis, kâşif ve General Leonid Konstantinoviç Artamonov (1859-1932), 1897'de Etiyopya'daki Rus diplomatik misyonunun bir üyesiydi ve burada II. Negus

Menelik'in askeri danışmanı oldu. Ayrıca Artamonov, Etiyopyalı General Ras Tessema kuvvetlerine bağlı gönüllü Rus subay birliğinin üyelerinden biriydi, Etiyopya ordusunun Beyaz Nil seferine katıldı ve Etiyopyalı güçlerin Sudanlı güçlerle çatışmaları sırasında Etiyopya ordusuna yardım etti. Rus Teğmen Aleksandr Bulatoviç'in Etiyopya gezisi de, 19. yüzyıl sonlarında Etiyopya-Rusya ilişkileri açısından dikkate değerdir (Katsnelson, 1979; Mal'ygina, 2004).

Rus Afrika çalışmalarının kesin başlangıç tarihini belirlemek oldukça zordur ve Rus bilim insanlarının bu konudaki görüşleri farklılık gösterir. 20. Yüzyılın başlarında Rusya'da Afrika araştırmalarını temel uzmanlık alanı olarak kabul eden bilim insanı bulunmamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce 1959'da kurulan SSCB Bilimler Akademisi Afrika Araştırmaları Enstitüsü'nün ilk yöneticisi İvan Potekhin, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden önce, Afrika araştırmalarındaki bilimsel çalışmaların esas olarak meraklıların ve amatörlerin uğraşı alanı olduğunu belirtti. 1959'da ABD'den tanınmış Afro-Amerikalı sosyalist sosyolog ve Pan-Afrikancı William Du Bois, Moskova'ya geldi, kendisine Lenin Barış Ödülü verildi. Du Bois, SSCB'de Afrika'nın bilimsel olarak incelenmesi önerilerinde bulundu. Önerileri etkili oldu. Afrika araştırmaları Moskova, Aziz Peterburg, Kazan, Yaroslav ve diğer bazı kentlerdeki Rus bilim ve eğitim merkezlerinde kuruldu (Prohorov, 1969).

2 Ekim 1959 tarihinde SSCB Bilimler Akademisi Başkanı akademisyen A.N. Nesmeyanov, SSCB Bilimler Akademisi kapsamında Afrika Çalışmaları Enstitüsü'nün kuruluşu hakkındaki kararnameyi imzaladı. Böylece, Rus Bilimler Akademisi çerçevesinde Afrika kıtasının kapsamlı çalışmasında uzmanlaşmış ayrı bir enstitünün oluşturulması, Rus Afrika çalışmalarının bilimsel bir disiplin olarak geliştirilmesindeki temel kurumsal olay olarak kabul edilebilir (Abramova vd., 2021: 299-300). Günümüzde Rusya Federasyonu'nda 21 üniversitede "Doğu ve Afrika Çalışmaları" bölümü bulunmaktadır. "Doğu ve Afrika Çalışmaları" bölümü Rus üniversitelerindeki uzmanlıklar sıralamasında 216. sırada yer almaktadır (Vuzoteka, 2023).

SSCB yönetimi, Afrika kıtasında birçok ülkeye, özellikle Güney Afrika, Etiyopya, Eritre, Mısır, Nijerya, Mali, Angola, Mozambik, Gine ve Gana'ya kültürel, entelektüel, eğitimsel ve askeri yardımlarda bulunuyordu. Bu yardımlar, Afrika'daki sömürgecilığe karşı mücadeleler için işlevseldi. SSCB, Afrika'da bağımsız devletler inşası sürecinde rol oynamaya çalışıyordu. 1917'deki Bolşevik Devrimi sonrasında Afrikalılar ve ABD'deki Afrikalılar, Bolşevik Devrimi'nden ırkçılığa karşı destek almak için SSCB'yi ziyaret etmeye başladılar. Binlerce Afrikalı, burs alarak SSCB'ye eğitim almaya gittiğinde caz müziği ve kot pantolon gibi *Batılı* kültürel unsurları SSCB'ye taşıdılar. Bu, SSCB'de gündelik yaşamı etkiledi. Ancak Sovyet propagandasının sömürgecilik karşıtı söylemi çerçevesinde gizlenmiş olan ırkçılık, Afrika-SSCB yakınlaşmasını karmaşık hale getirdi. Afrikalılar, komünist düşünceler çerçevesinde karşılaştıkları milliyetçilik/ırkçılık karşısında düş kırıklığı da yaşadılar (Matusevich, 2007; Matusevich, 2008).

1920'lerden 1950'lerin ortalarına kadar olan dönem, öncelikle Güney Afrika'daki SSCB çıkarlarıyla ilişkilendirildi ve Güney Afrika Komünist Partisi'nin Afrika kıtasındaki tek komünist parti olduğu gerçeğiyle pekiştirildi. Güney Afrika devleti, 1921'den itibaren Komintern'de temsil ediliyordu. Bolşevikler, Afrikalıları kapitalizme karşı mücadelede uluslararası proletaryanın müttefikleri olarak görüyorlardı. 1950'ler ile 1980'ler arasında Sovyet yazınının, Batılı yazındaki bulguları bir veri olarak daha fazla kullanmaya başlamasıyla birlikte Sovyet akademilerinde Afrika ile ilgili bilgiler giderek artıp çeşitlendi. Ancak geleneksel güç yapıları ile sömürge otoriteleri arasındaki etkileşimlerle ilgilenen Sovyet akademisyenleri, Batılı meslektaşlarınınkinden küresel olarak farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirebildiler. Örneğin Afrika'nın dostu olarak görülen İvan Potekhin, etnik değişkenle sömürgeciliğin rolü üzerinde durdu. Bu dönemde SSCB'de *Afrika Ansiklopedisi* yayınlandı (Matusevich, 2007).

Bolşevikler tarafından hem SSCB için hem *Doğu* için komünist kadrolar yetiştirmek üzere kurulmuş olan Doğu Emekçileri/İşçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV), eğitim için giden Afrikalılar ve Afrikalı-Amerikalılar, ten rengi konusunun, onları ikinci sınıf vatandaş olarak mahkûm eden sınıf mücadelesinin baskın meseleler çerçevesinden bizzat dışlandığını fark ettiler. 1925-1938

yılları arasında Afrika ve Orta Amerikalı pek çok Afrikalı (sayıları yaklaşık olarak 60-90 arasındadır) KUTV’da eğitim gördü. Söz konusu öğrencilere 14 aylık eğitim programı uygulandı. Program çerçevesinde Marksist-Leninist kuram, istihbarat, gerilla savaşları, gizli kodlar/kodlama ve yeraltı siyasi çalışma teknikleri vs. gibi konular yer almaktaydı. Ancak Amerikalı, İngiliz ve Kanadalı beyazlar ile Afrikalılar arasında ırk yüzünden ciddi tartışmalar ve gerilimler çıkıyordu. Bir keresinde böyle bir kavgedan sonra yapılan soruşturmada iki beyaz ve bir Afrikalı KUTV’dan atılmıştır (Çomak, 2016: 91; Matusevich, 2007: 61; Woodford, 1993).

Rus Bilimler Akademisi’ne bağlı Moskova’daki Afrika Enstitüsü’nde bir araştırmacı olan Vladimir Gennadeviç Şubin, 20. yüzyılın ikinci yarısında SSCB’nin genel olarak Afrika ve özel olarak Güney Afrika’ya yönelik politikasının kıtadaki süper güçlerin karşı karşıya gelişiyle değil, iç savaş gibi iç dinamiklerle belirlendiğini ifade eder. SSCB tarafından askeri teçhizat, insan kaynakları ve askeri danışmanların Angola, Namibya, Mozambik ve Güney Afrika’ya gönderilmesi, 1960 ve 1990 yılları arasında Sovyetler Birliği ile ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki somut bağları şekillendirdiğini de göstermektedir. Ancak Şubin’e göre söz konusu dönemde SSCB, Afrika kıtasındaki *Batı* etkisini kırmak için bu fırsatı etkili bir biçimde değerlendiremedi (Rus Bilimler Akademisi Afrika Enstitüsü, y.k.).

Batı Afrika bölgesindeki üç ülkede (Gine, Gana, Mali) ise propaganda çabalarına ve önemli maddi kaynak aktarımlarına rağmen, SSCB’nin gerçekten başarılı olmadığını ifade edenler bulunmaktadır. Nijerya’da SSCB tarafından sağlanan hızlı sanayileşme ve ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetleri Nijeryalılar tarafından olumlu karşılandı, ancak ideolojik çerçeveyi reddetme eğilimi gösterdiler. Afrika kıtasındaki diğer ülkelerde olduğu gibi Nijeryalılar da, iç savaşları olan Biafra Savaşı (1967-1970) sırasındaki Nijerya-Sovyet işbirliğinin gösterdiği gibi, “her iki dünyanın da en iyisini” kendi amaçları için kullanmak için sürekli olarak Sovyet ve *Batı* modellerini karşılaştırdılar (Matusevich, 2007).

1990-2000 yıllarında Rusya’ya yerleşen Afrikalılar ve ailelerinin gündelik yaşamlarında ırkçılığın bozuk işlevlerine maruz kalmaları belli ölçülerde sürmüştür. Bu “Afrika karşıtlığı”, Moskova’da bir pan-Afrika topluluğunun kurulmasına da yol açtı (Matusevich, 2007).

Günümüzde Rusya, Afrika ile askeri, eğitimsel ve ekonomik işbirliğini genişletmeyi sürdürmektedir. Çeşitli Afrika ülkeleri, Rusya ile silah ticareti, enerji projeleri ve altyapı yatırımları gibi alanlarda işbirliği yapmaktadır. Rusya, Afrika’yı kapsamlı-potansiyel bir pazar ve işbirliği fırsatları açısından stratejik bir bölge olarak konumlandırmaktadır.

Abramova (2017: 13), günümüzde Rusya’nın Afrika ülkelerine yönelik tam teşekküllü tutarlı bir dış politikasının oldukça eksik olduğu konusunda Rus liderliğine yönelik eleştiride bulunmaktadır: “Rusya’nın bu fırsatlar diyarındaki varlığı, çoğunlukla Güney Afrika ile BRICS formatında artan işbirliği ve Afrika’da nadiren iş geliştirme vizyonuna sahip olan büyük Rus şirketlerinin faaliyetleri ile sınırlıdır.”

Günümüzde Rus kültürü ve Afrika arasındaki tarihsel ilişkiler, yaygın bilgi akışında pek yer edinmediği için, Rusların kendileri dâhil olmak üzere Afrika ülkeleri ve Rusya arasındaki etkileşimler, açıklamalar, karşılıklı tepkiler vs. oldukça ilginç ve zaman zaman da “tuhaf” bulunabilmektedir.

Örneğin 30 Mayıs 2023 tarihinde Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov’un, “Rusya’nın Burundi’nin Ukrayna’daki olaylarla ilgili dengeli tutumunu takdir ettiğini” söylemesi (TASS, 2023, Mayıs 30), birçok kişinin “Afrika ülkesi Burundi ile Rusya’nın ne ilgisi var” diye şaşırmasına neden oldu. Sadece Burundi değil, Afrika kıtasındaki birçok ülke, “Ukrayna savaşı” dolayısıyla Rusya’ya uygulanan *Batılı* yaptırımları desteklemediklerini açıkladılar.

2. Rus Sanatı, Edebiyatı ve Sinemasının İşlevleri

Özellikle SSCB döneminde Rus sanatı ve edebiyatı, Rus politik otoritesinin bir toplum ve kültür inşası projesinde duygusal mühendislik açısından en merkezi rolü oynamıştır. Rus kültüründe Afrika imgesi, genellikle edebiyat, sanat ve sinema gibi alanlarda görülebilir. Afrika, Rus kültüründe egzotik bir yer olarak tasvir edilirken, bazen klişeler, stereotipler ve damgalamalar da kullanılmıştır. Rus

kültüründe dil, başka bir deyişle Rusça dili kültürün neredeyse en merkezi konumunda yer almaktadır. Rus kültüründe başat söylemde “büyük Rus dili” olarak adlandırılan modern Rusça’nın ilk formülasyonlarından biri, yarı-Afrikalı Aleksandr Puşkin tarafından yapılmıştır (Mihalçenko, 2016: 23). Puşkin’in yarı-Afrikalı olduğu pek bilinmemektedir.

Rus edebiyatçılar, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Afrika’yı romanlarında ve öykülerinde sıklıkla ele aldılar. Ancak bu yazarlar ve eserler arasında modern Rus edebiyatının kurucusu olarak ve aynı zamanda Rusluk ve Rus kültürünün bir simgesi olarak da kabul edilen Puşkin’in, ya da Rus edebiyatı denince ilk akla gelen isim olan Puşkin’in ayrı bir konumu bulunmaktadır. Puşkin, “saf bir Rus” değildi. “Rus imparatorluğunun sakinlerinin çoğu gibi, o da gerçek bir etnik köken karmaşasından doğdu.” Daha da ilginç Puşkin, Afrika kökenliydi. Puşkin’in büyük-büyükbabası Abram Petroviç Hannibal, 18. yüzyılın başlarında Rusya’ya getirilen Afrikalı bir köleydi. Puşkin’in dedesi Hannibal Rus Çarı Petro I’in vaftiz oğlu ve yakın sırdaşı oldu. Puşkin’in bu Afrika kökeni, Rus aristokrasisinin bir parçası olmamasının nedenlerinden biriydi. Puşkin’in dedesi Hannibal, Rus ordusunda subaylık yaptı. Onun hakkında bazıları Etiyopyalı, bazıları Kamerunlu olduğunu söylemektedir (Grinberg, 2009: 60).

Hannibal bir askeri lider, devlet adamı, mühendis ve diplomattı. Puşkin, Afrikalı yüz hatlarını büyük-büyük dedesi Hannibal’dan miras aldı ve bu mirası bazı yazılarında kullanmaya başladı. Örneğin Puşkin, *Moor* adlı tamamlayamadığı romanını 1827’de yazdı ve roman Puşkin’in öldüğü yıl olan 1837’de yayınlandı. *Moor* adlı eserinde, Puşkin’in köle ticaretinde Afrika’dan Rusya’ya (bazılarına göre Afrika’dan İstanbul’a, İstanbul’dan da Rusya’ya) getirilen büyük-büyük dedesi Hannibal hakkında yazdığı ifade edilmektedir. *Moor* adlı romanı aynı zamanda Puşkin’in kendi Afrika kökenini nasıl algıladığını da ifade eder. Puşkin, Afrikalı atasının anne tarafından bahsettiği ötekilikle gurur duyan, aynı zamanda baba tarafından gelen eski Rus boyar soyundan da eşit derecede gurur duyan, arketipsel biriydi (Meek, 2019).

Puşkin’in ailesi, Puşkinlerin sınıf gururuna uygun olarak, 1696’da doğan Hannibal’ın kendi ülkesinde bir prens olduğunu vurguluyorlardı, ayrıca Hannibal’ın “Osmanlı işgalcileri” tarafından rehin alındığı (başka bir deyişle satın alınmadığı) öyküsünü dillendirmeyi tercih ettiler. Bu öyküye göre Puşkin’in dedesi Hannibal, yedi yaşında İstanbul’a geldi ve muhtemelen Sibiryâ kürkü rüşvetiyle bir Rus elçi tarafından satın alınana kadar Sultan III. Ahmed’in sarayında tutuldu (Wilson, 2022).

Puşkin’in Afrika ile ilgili temaların bulunduğu başka eserleri de sıralanabilir. Örneğin 1836 yılında yayınlanan *Yüzbaşının Kızı* adlı romanında Afrika temaları bulunmaktadır. *Yüzbaşının Kızı* adlı eseri, Rus edebiyatının önemli eserleri arasındadır. Bu eser, 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu döneminde geçmektedir ve Afrika’da gerçekleşen köle ticaretiyle ilişkili olayları konu almaktadır. *Yüzbaşının Kızı*, başkarakter olan Pyotr Grinyov’un maceralarını anlatırken, onun Afrika’da geçen bir dönemini de kapsamaktadır. Romanın bir bölümünde Pyotr Grinyov, babasının görevlendirmesiyle Afrika’ya seyahat eder ve burada köle ticaretiyle karşılaşır. Roman, kölelik sistemi ve Afrika’daki toplumsal adaletsizliklere de değinmektedir. Bu eser, Afrika’yı, o dönemki Rus edebiyatı ve toplumunda yaygın olan bazı basmakalıp imgelerle betimlemektedir. Afrika, egzotik bir yer olarak tasvir edilir ve yerel halk, bazen basmakalıp-yüzeysel bir biçimde temsil edilir. Bununla birlikte, Puşkin, eserinde köle ticaretinin ahlaki sorunlarını da ele alır ve bu konuda toplumun farkındalığını arttırmaya çalışır. *Yüzbaşının Kızı*, sadece Afrika’da geçen bir bölümle sınırlı olmasına rağmen, eserin genelinde Afrika temaları ve bu temaların toplumsal adalet ve insanlık konularıyla ilişkilendirilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Puşkin, eserinde hem kölelik sisteminin eleştirisini yapar hem okurlara insanlık ve adalet konularında düşünme fırsatı sunar (Meek, 2019).

Puşkin’in Rus edebiyatında Afrika ile ilişki konusunda ayrı bir yeri olmasına rağmen birçok başka yazarın da eserleri sıralanabilir. Örneğin Maksim Gorki’nin *Afrikalı* adlı romanı Afrika kıtasında geçmektedir. Bu eserde, Afrika genellikle keşfedilmemiş ve gizemli bir yer olarak tasvir edilir. Yevgeniy Zamyatin’in 1929-30’da yazdığı *Afrikalı Misafir* adlı fars türü tiyatro eserinde (drama), Mihail Bulgakov’un 1925’te yazdığı ancak uzun yıllar yayınlanmayan *Bir Köpeğin Kalbi* adlı romanında da Afrika ile ilgili unsurlara rastlanır. Ancak Davıdova’nın belirttiği gibi, Afrika ile ilgili

oluşturulan imgelerin ve bazen de maymun imgesinin farklı eserlerde farklı işlevleri bulunmaktadır (Davidova, 2020: 31).

Edebiyat dışında sanat ve sinema alanlarında da Afrika konusu işlendi. Örneğin Rus ressamlar, Afrika temalı tablolarla da tanınmışlardır. Özellikle 20. yüzyılın başında ortaya çıkan avangard sanat akımlarından biri olan Primitivizm, Afrika sanatından etkilendi. Örneğin, Kazimir Maleviç'in "Kara Kare" adlı ünlü tablosunun, Afrika ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Rus sinemasında da Afrika konusunun işlendiği görülmektedir. Sovyet dönemi sinemasında Afrika imgesi yer alır. SSCB'nin yıkılma sürecinde 1991 yapımı "Yoldaş Stalin'in Afrika Yolculuğu (Путешествие товарища Сталина в Африку)" adlı film dikkat çekicidir. Filmin konusunu, Stalin'in 1953'te sağlığı kötüleştiğinde onun yerini alacak birinin gizlice eğitime çalışması oluşturur. Film, komedi türündedir. Bu filmde Rus kültüründe Afrika ile ilgili imgelerin nasıl önyargı ve kalıpyargılarla ilişkili olduğu görülmektedir.

Afrika hakkındaki Rus filmlerinde, genellikle Rus yönetmenler Afrika kıtasında geçen öyküler anlatmıştır. Bu konuda önemli Rus belgesel filmlerinden biri, 1976'da yayınlanan "Angola. Mücadele sürüyor. Belgesel film (Ангола. Борьба продолжается. Документальный фильм)"dir. Film, bağımsızlığının birinci yıldönümünde Angola Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yaşamını, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin dostane yardımlarını anlatmaktadır (Sovetskoye Televideniye, 2021). Angola-Rusya ilişkileri bir açıdan Afrika-Rusya ilişkileri için bir simge olarak da okunabilir. Güneybatı Afrika'da yer alan Angola, sömürgecilik karşıtı mücadelede SSCB'nin desteğiyle 1975'te bağımsızlığını kazandı. Günümüzde Angola silahlı kuvvetlerinin donanımı arasında Rus yapımı avcı uçakları, bombardıman uçakları ve nakliye uçakları yer almaktadır. İlk Angola uydusu AngoSat-1, 26 Aralık 2017'de yörüngeye fırlatıldı. Kazakistan'daki Baykonur uzay merkezinden Zenit 3F roketiyle fırlatıldı. Uydu, devlet tarafından yönetilen uzay endüstrisi oyuncusu Roscosmos'un bir yan kuruluşu olan Rus RSC Energia tarafından inşa edildi. Ancak sonrasında meydana gelen sorunlarla uydu çalışmaz duruma geldi. Rus şirketi RSC Energia, Angola için yeni bir uydu oluşturma girişimi başlattı. Angola'nın pek çok bölgesindeki hastaneler, idari yönetimler, okullar ve üniversiteler artık Angosat-2 aracılığıyla ücretsiz internet bağlantısına ve sosyo-ekonomik büyüme için gerekli araçlara erişebilmektedir. Angosat-2 uydu servisleri C Bandı'nda tüm Afrika kıtasını ve Güney Avrupa'nın önemli bir bölümünü kapsayacağı ifade edilmektedir. Uydu, aynı zamanda Ku Band'da Güney Afrika'nın neredeyse tamamını kapsayacaktır (Angola'daki Rusya Büyükelçiliği, y.k.).

Angola, Afrika ile ilgili Rus filmleriyle filmin konusuna tekabül eden Rusya-Afrika ilişkilerinin nasıl eşgüdüm içinde olduğuna sadece bir örnektir. Afrika ile ilgili Rus filmleri, tarihi olayları, kültürel yönleri, maceraları konu edinmekte ve bu kıtaya ilişkili insanların yaşamlarını anlatmaktadır. Söz konusu anlatılar ise Rus politik otoritesinin Afrika ile ilgili ürettiği söylemlerle ve kurduğu somut ilişkilerle büyük ölçüde uyumludur.

Söz konusu sanatsal, edebi ve sinema üretimleri, Rus kültüründe Afrika imgesini şekillendirmiş olsa da, Afrika hakkında Rus toplumunun genel bilgi seviyesi ve algıları halâ sınırlı sayılır. Ayrıca basmakalıplar, önyargılar ve klişeler de Rusya'daki Afrika imgesini etkilemektedir. Afrika'yla ilgili sanat, edebiyat ve filmlerin içte ve dışta çok çeşitli işlevleri yerine getirdiği söylenebilir. Bir yandan Rus politik otoritesinin ve şirketlerinin uluslararası yayılmacılığını kolaylaştırma rolünü üstlenirken, diğer yandan Rusya içindeki sanat, edebiyat ve film tüketicilerini politik otoritenin yayılma amaçlarıyla özdeşleştirme işlevi görmektedir.

3. Rus Ortodoks Hıristiyanlık İnancının Afrika'yla İlişkilerdeki İşlevleri

Rus politik otoritesinin Afrika'yla ilk ilişkilerini belirleyen etkenlerden biri, Ortodoks Hıristiyanlık inancı ile ilişkili olmuştur. Günümüzde Afrika'da Rus Ortodoks kilisesi sayısı ile ilgili kesin bir veri mevcut değildir, ancak Rus Ortodoks Kilisesi'nin Afrika kıtasında bazı kiliseleri bulunmaktadır. Bu kiliseler, Afrika kıtasında Rus diasporası ve yerel halk arasında Rus Ortodoks inancını yaymak ve yaşatmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Çeşitli Afrika ülkelerinde Rus Ortodoks

kiliseleri bulunmaktadır. Rus Ortodoks Kilisesi, dünya genelinde misyonerlik faaliyetleri yürütmekte ve farklı ülkelerde kiliseler açmaktadır. Bu nedenle, Rus Ortodoks kiliselerinin sayısı ve konumu zaman içinde değişebilmektedir.

Rus Ortodoks Kilisesi, Afrika'da Moskova'nın dış politikasıyla uyumlu hareket eden kiliseler oluşturmaya çalışmaktadır. Bu konudaki çabaları, özellikle 5 Ocak 2019 tarihinde Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Moskova Patrikhanesi'nden ayrıldıktan sonra hızlandırıldı.

Moskova, Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Moskova Patrikhanesi'nden ayrıldıktan sonra Afrika'daki Ortodoks Hıristiyanların Moskova Patrikhanesi'ne geçmek istediklerini bildirdi. Mısır'daki İskenderiye Patrikhanesi, Ukrayna Kilisesi'nin Moskova'dan ayrılmasını kabul etti. Ancak Moskova'ya göre Afrika'da bu ayrılmayı kabul etmeyen Ortodokslar var ve bu yüzden onlar Moskova Patrikhanesi'ne katılmak istediler. İskenderiye Kilisesi'ne genellikle Yunanistan ya da Kıbrıs'tan atamalar oluyordu, Moskova'ya göre bu dini düzlemde bir ırk ayrımcılığıdır. Bu yüzden Rusya'nın Afrika Eksarhlığı'nı açması Ortodoks Afrikalılar tarafından olumlu karşılandı (Taşevskiy, 2023).

Ancak Afrika ülkeleri arasında hem Moskova'ya hem Rus Ortodoks Kilisesi'ne yönelik olarak farklı duruşlar bulunmaktadır. Örneğin Nijerya Metropoliti, Rusya'nın vassalı olmak istemedikleri ile ilgili keskin bir açıklama yaptı (Faustova, 2019). Diğer yandan Moskova'daki Orta Afrika Cumhuriyeti Büyükelçisi ise, Rus Ortodoks dininin Katoliklikle karşılaştırıldığında gözleri daha fazla açtığını ifade etti (Labutina, 2023). Görüldüğü gibi Afrika'da Ortodoks Hıristiyanlar arasında Rusya'ya yönelik farklı açıklamalar yapılabilmektedir.

2021 yılına kadar Ortodoks inancında olan Afrika kıtasındaki tüm müminler, merkezi Mısır'da İskenderiye ve Kahire'de bulunan Grek İskenderiye Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıydı. 2021'e kadar Rus Ortodoks Kilisesi de bunu kabul ediyordu. Ancak 2021'den sonra resmi olarak bunu kabul etmediğini ve İskenderiye Patrikhanesi'nin Afrika'daki tüm Ortodoksları değil sadece Mısır'daki Ortodoksları temsil ettiğini iddia etmeye başladı. Bunun temel nedeninin, 2019'un başlarında Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Rus Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmasına bir tepki olduğu söylenebilir (Horyevoy, 2022).

Bu süreçteki en dikkate değer gelişmelerden biri, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından 29 Aralık 2021 tarihinde Afrika Patrik Eksarhlığı'nın kurulmasıdır. Afrika'da bir Eksarhlığa bağlı iki Piskoposluk kuruldu. Eksarhlığın başı "klin" ünvanını taşımaktadır. Afrika Eksarhlığı'nın başına 1986-88 yıllarında orduda görev yapmış olan Metropolitan Klinskiy Leonid Gorbaçov getirildi. Klinskiy, Aralık 2021'de "Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Hıristiyan Azınlıkların Uluslararası Çapta Hukuki Olarak Korunması" (Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesi, Hukuk Enstitüsü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı) adlı yüksek lisans tezini savundu (Horyevoy, 2022; Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Kuzey Afrika'daki Rus piskoposluğunun merkezi Mısır'da, güney Afrika'daki Rus piskoposluğun merkezi ise Güney Afrika'dadır (Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Kuzey Afrika'da bulunan 31 ülke, Moskova'nın Afrika Eksarhlığı'nın Kuzey Afrika Piskoposluğu'na bağlı sekiz Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır. Söz konusu Afrika ülkeleri şunlardır: Cezayir, Benin, Burkina Faso, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Cibuti, Mısır, Yeşil Burun, Kamerun, Fildişi Sahili, Liberya, Libya, Moritanya, Mali, Fas, Nijer, Nijerya, Seyşeller, Senegal, Somali, Sudan, Sierra Leone, Togo, Tunus, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Eritre, Etiyopya ve Güney Sudan (Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Kuzey Afrika'da bulunan söz konusu sekiz Rus Ortodoks Kilisesi ise şunlardır: 1. Fas'ın Kasablanka kentinde Kutsal Bakire Meryem'in Göğe Kabulü Kilisesi; 2. Fas'ın Rabat kentinde Diriliş Kilisesi; 3. Tunus'un Tunus kentinde Diriliş Kilisesi; 4. Tunus'un Bizerte kentinde Aleksandr Nevski Kilisesi; 5. Mısır'ın Şarm-el-Şeyh kentinde Rus tapınağı; 6. Mısır'ın Hurgada kentinde Rus tapınağı; 7. Mısır'ın Kahire kentinde Aziz Mina Kilisesi; 8. Mısır'ın Kahire kentinde Kahire'ye Giriş Tapınağı (Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Güney Afrika'da bulunan 23 ülke ise, Moskova'nın Afrika Eksarhlığı'nın Güney Afrika Piskoposluğu'na bağlı dört Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır. Söz konusu Afrika ülkeleri şunlardır: Angola, Botswana, Burundi, Gabon, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Zambiya, Zimbabve, Kenya, Komor Adaları, Lesoto, Mauritius, Madagaskar, Malawi, Mozambik, Namibya, Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Tanzanya, Uganda, Ekvator Ginesi, Esvatini ve Güney Afrika (Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Güney Afrika'da bulunan söz konusu dört Rus Ortodoks Kilisesi ise şunlardır: 1. Güney Afrika'da Midrand'da Aziz Sergiy Radonej Kilisesi; 2. Güney Afrika'nın Cape Town kentinde Aziz John Lestviçnik Kilisesi; 3. Güney Afrika'da Robertson'da Azize Mısırlı Meryem Kilisesi; 4. Tanzanya'da Kimamra'da Kimamba'ya Varış ibadethanesi (Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.).

Afrika Eksarhı Klinskiy Gorbaçov, Rus Kilisesi'nin Afrika'yı asla terk etmeyeceğini ve kıtada daha da genişleyeceğini açıkladı (Horyevoy, 2022; Rus Ortodoks Kilisesi, t.y.). Rus Ortodoks Kilisesi, Rusya-Afrika ilişkilerinde bir yumuşak güç kaynağı olarak hizmet etmektedir. Moskova Patrikhanesi; Afrika'da Rusya'nın tanıtımı, Afrika'da olumlu bir Rus imgesi oluşturma ve "kolektif Batı"nın karalanması da dâhil olmak üzere çok çeşitli işlevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Rolü, çeşitli Rus paralı askerlerine manevi destek ve Kremlin'in hedeflerine ulaşamadığı yerlerde lobi faaliyetlerini de içerebilir. Rus Ortodoks Kilisesi, misyonunu uygulamak için finans gücü de kullanmaktadır. Örneğin Ortodoks rahipler, İskenderiye Patrikhanesi'nden yerel ölçütlere göre makul bir meblağ olan yaklaşık olarak 100 dolarlık bir maaş almaktaydılar. Ancak Moskova, maaşı iki katına çıkardı ve 2020'nin sonunda, ileri sürüldüğüne göre 102 rahip, Moskova Patrikhanesi'nin egemenliğine geçti (Horyevoy, 2022). Böylece ekonomik kaynaklardan da destek alarak Rus Ortodoks Kilisesi, Afrika'daki Rus etkisini olabildiğince arttırmaya, genişletmeye ve kurumsallaştırmaya çalışmaktadır.

4. Rus Batı Karşıtlığı ve Çok Kutupluluğu Anlayışının İşlevleri

Rus kültüründe başat siyasi ve kültürel söylemlerden biri, Rusların bir "kurtarıcı" olduğudur. Yaygın "kurtarıcı rolü" iddialarından bazıları şunlardır: "Rusya, Balkanlar'ı Türklerden kurtardı", "Rusya, Avrupa'yı Nazilerden kurtardı", "Rusya, Afrika'yı Batı sömürgecilerinden kurtarmaktadır" vs. Rus Batı karşıtlığı, "Rus kurtarıcı rolü"yle iç içe geçmiştir. Ancak tarihi Türkistan'ı ve Avrupa'nın doğusunu Çarlık ve SSCB döneminde doğrudan Rus ordusu işgal etmiş olsa da, Afrika'da benzer bir işgal girişimi yaşanmadı. Rus politik otoritesi, Afrika'da enerji, askeri ve insani yardım, eğitim vb. alanlarda etki alanını yaymaya çalıştı. Bu destek ve yardımlarda sürekli *Batı* etkisine karşı bir rekabet söz konusuydu.

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, 1990'larda Afrika kıtasındaki birçok büyükelçilik ve konsolosluklarını kapattı. Ancak Moskova, özellikle SSCB döneminde Batı karşıtı bir söylemle "kurtarıcı rolü" oynayarak Afrika kıtasıyla ilişki kurmaya çalışmıştı. Örneğin SSCB döneminde Moskova, Belçika'dan bağımsız Kongo'nun ilk başbakanı olan Patrice Lumumba'yı ve Güney Afrika'nın ilk başbakanı Nelson Mandela'yı destekledi (Evdokimov & Dyabin, 2019: 22). Lumumba ve Mandela için SSCB döneminde Rusça pul da bastırıldı.

Konuyla ilgili örnekler çoğaltılabilir. Soğuk Savaş sırasında Sahraaltı Afrika, SSCB ve ABD arasındaki çatışma ve rekabetin bir hedefiydi. Ancak günümüzde bölgede, Soğuk Savaş dönemindeki yüzleşmeden farklı olarak, henüz askeri-politik bir boyutu olmasa da, Çin ile ABD arasında siyasi ve ekonomik bir rekabet yaşanmaktadır. Görünüşe göre bu dinamik, 21. yüzyılda Afrika uygarlığının gelişimindeki ana eğilimleri belirleyecektir (Podberezkina & Aleksandrova, 2016: 372).

Rus Batı karşıtı ideolojinin ve son yıllarda Rus dış politikası tarafından geliştirilen çokkutupluluk kavrayışının işlevlerinden biri, Afrika ülkelerinin Batı'yla ilişkilerinde siyasi ve ekonomik alandaki egemenliklerini güçlendirmektir. Moskova, Batılı ülkelerin aksine sadece Rusya'nın ekonomik çıkarları için değil, Afrika ülkelerinin de bizzat gelişmesi ve başarısı için uğraştıklarını ileri sürmektedir. Ayrıca Moskova, Afrika üzerindeki yeni sömürgeciliğin eskisine göre çok daha karmaşık hale geldiğini, artık neo-liberal değerlerin dayatılmasıyla söz konusu sömürgeciliğin yapıldığını ileri sürer. Moskova, SSCB

döneminde olduğu gibi günümüzde de Afrika kıtasına yeni-kolonciliğe karşı mücadelede yardım sözü vermektedir. ABD'deki Rusya Büyükelçisi Anatolik Antonov, Rusya'nın Afrika'yı dünya kalkınmasının merkezi haline getirmeye çalıştığını ifade etti (TASS, 2023, Eylül 13).

Sovyetler Birliği döneminde, Afrika kıtasındaki bazı ülkelerde sosyalist/komünist ideolojilere dayalı hareketler ortaya çıktı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Afrika'daki etkisi, Afrika'daki komünist hareketlerle ilişkilendirildi. *Batı*'dan hem kopan hem koparılan Rusya, günümüzde Afrika'daki ülkelerle ilişkilerini yeniden geliştirmeye girişti. Bu kez komünist söylemle değil, bazen *Batı* karşıtı söylemle bazen de çokkutupluluk kavrayışıyla benzer bir rol oynamaya çalışmaktadır.

Rusya'nın son yıllarda geliştirdiği özellikle çokkutuplu dünya kavrayışı, Afrika ile Rusya'nın siyasi işbirliğinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Moskova için "adil bir dünya düzeni, dünya meselelerinde tek bir devletin veya devletler grubunun hegemonyasının olmamasıdır". Ortaya çıkan çokkutuplu dünya hakkındaki Rus vizyonuna göre, Afrika kesinlikle gücün kutuplarından biri olmalıdır. Moskova, başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere Birleşmiş Milletler'in yönetim organlarında Afrika kıtasının daha fazla temsil edilmesini savunmaktadır. Yakın geçmişte SSCB, Afrika ulusal kurtuluş hareketlerinin ön saflarında yer aldığı gibi, günümüzde de Afrika, Rusya için avangard rolünü giderek daha fazla üstlenmektedir. Rusya açısından, Afrika ile sağlık alanında da iyi bir işbirliği söz konusudur. Örneğin Rus uzmanlar tarafından geliştirilen Ebola aşısı, Afrika'da binlerce cana mal olan bu ölümcül hastalığa karşı en etkili ilaçlardan biri oldu (Evdokimov & Dyabin, 2019: 24).

Bu ülkelerin geniş iç pazarları (yalnızca Nijerya'nın nüfusu yaklaşık 200 milyon ve Mısır'ın yaklaşık 100 milyon), muazzam doğal kaynak rezervleri, büyük ölçekli altyapı ve enerji projeleri, hem Rus devlet şirketleri hem Rus özel sektörü için geniş ufuklar açmaktadır. Ancak küçük devletler de Rusya için büyük önem taşımaktadır (Evdokimov & Dyabin, 2019: 25). Sahne arkasındaki çıkarlar ve rekabet alanının sahne önünde, bir değerler dizgesi ve ideolojik sunumun rolüne de gereksinim bulunmaktadır. Bu rolü, Rus politik otoritesi için *Batı* karşıtlığı ve çokkutupluluk anlayışı üstlenmektedir.

SSCB döneminde *Batı*-karşıtı bir zeminde kurulan Rusya-Afrika ilişkileri, Sovyet sonrası dönemde de yeni bir zeminde sürdürüldü. Buna bir örnek olarak Benin ve Rusya arasındaki ilişkiler verilebilir. Kasım 1986'da Benin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı M. Kereko, Sovyetler Birliği'ne resmi bir ziyarette bulundu ve bu ziyarette ikili bir Dostluk ve İşbirliği Bildirgesi imzalandı. Pek çok Beninli için bu belge, bugüne kadar Rusya ve Benin arasında uzun yıllara dayanan dostluğun simgesi olmaya devam etmektedir. Binlerce Beninli, SSCB'de yüksek öğrenim gördü ve şimdi birçoğu hükümette, parlamentoda, devlet aygıtında ve iş dünyasında yüksek mevkilere sahiptir. Onların girişimiyle, Cotonou'daki Rus kültür merkezinin restorasyonunu ve Benin'de çok yönlü Rus varlığının aktivasyonunu savunan *Sovyet ve Rus Üniversiteleri Mezunları Derneği* kuruldu. Bunun son örneği, Cotonou'da *Rusya ile İş ve Kültürel İşbirliği Merkezi*'nin bir mezun tarafından Haziran 2019'da açılması oldu (Evdokimov & Dyabin, 2019: 26-27).

Afrika'nın ve Afrika'yı temsil etme rolüne bürünen Afrika Birliği'nin de sahnedeki rolü giderek artmaktadır. 16 Haziran 2023 tarihinde birkaç Afrika ülkesinin liderleri ve temsilcileri Kiev'i ziyaret ederek, başat söylemin "Ukrayna savaşı" olarak adlandırdığı süreçteki çatışmanın sonlandırılmasını talep ettiler. Ukrayna'daki silahlı çatışmanın en başından itibaren çoğu Afrika ülkesi ya tarafsız ya da Rusya yanlısı bir duruş sergiledi. Böylece Ukrayna-Rusya arasında arabuluculuk rolü oynamaya giriştiler. Liderleri Kiev'i ziyaret eden başlıca Afrika ülkeleri şunlardır: Güney Afrika, Senegal, Komor Adaları, Mısır, Zambiya, Uganda, Kongo. Ziyaret konusunda girişimci olan taraf, Güney Afrika olmuştur. Ayrıca Güney Afrika, Rusya'ya silah tedarik ettiği suçlamasıyla ABD'nin saldırısına uğradı. Eski Güney Afrikalı diplomat ve analist Kingsley Makubela'ya göre Rusya, güvenilir ortaklığı karşılığında Afrika'nın kendisi ile *Batı* arasında seçim yapmasını istemektedir, ancak bu, mevcut ticari ve jeopolitik gerçeklere göre çoğu Afrika ülkesini tatmin edemez. Aynı şekilde Ukrayna'daki silahlı çatışmalar nedeniyle yaşanan Ukrayna'dan gıda ve gübre ithalatı krizi ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, Afrika'yı etkiledi. Bu etki nedeniyle de bu ziyaretler gerçekleşiyor olabilir. Afrika kıtasını

temsil etmek üzere seçilen heyetin kapsayıcı bir biçimde seçildiği söylenebilir. Çünkü Afrika Birliği, açıkça Rusya yanlısı diye bilinen Güney Afrika Cumhuriyeti ve Uganda, *Batı* yanlısı diye bilinen Zambiya ve Komor Adaları ve sözde tarafsız olduğu söylenen Mısır, Kongo ve Senegal gibi Afrika'nın tüm bölgelerinin ve farklı siyasi çizgilerin temsilcilerini içermektedir (BBC News Ruskaya Slujba, 2023).

Rusya'nın etkili olduğu neredeyse tüm uluslararası örgütlenmelerde Afrika için bir yer ayrılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin hızlı gelişen ülkeler topluluğu olarak adlandırılan BRICS ülkeleri, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dır. BRICS ülkeleri arasında ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliği çalışmaları da yürütülmektedir. Moskova'nın Afrika'yla iletişimini ise iki temel ideolojik söylem yürütmektedir: Batı karşıtlığı ve çokkutupluluk. Yakın gelecekte BRICS ve ŞİÖ'ye çeşitli Afrika ülkelerinin katılımının ve ilgisinin artacağı söylenebilir.

Rusya-Afrika ilişkilerinde son dönemde en dikkat çekici gelişmelerden biri, Afrika ülkelerine yönelik olarak Rusya vatandaşlarının ilgisinin artışıdır. Çünkü Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar nedeniyle, Rusya vatandaşlarının *Batılı* ülkelere seyahatleri ve girişlerine aşırı sınırlama getirildi. Söz konusu sınırlamaları atlatarak *Batılı* ülkelere giriş yapabilmek için Rusların, Afrika pasaportu elde etme çabalarında artış görülmektedir. Özellikle 2023 yılı itibariyle internet üzerinde Rus vatandaşlarının nasıl bir Afrika ülkesi vatandaşlığı elde edebileceği ile ilgili reklamlar ve kampanyalar ortaya çıkıp yayılmıştır.

Görüldüğü gibi Rusya-Afrika arasındaki ilişkiler giderek artan bir biçimde karmaşıklaşmakta ve çok boyutlu hale gelmektedir. Bunda her iki tarafın *Batı*'yla ilişkileri önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir deyişle Rusya-Afrika ilişkisinin, her iki tarafın *Batı*'yla olan ilişkisinden etkilendiği söylenebilir.

5. Slavların Kökeni ve Afrika

Slavcılık ideolojisinin Afrika ile ilişkilerde kimi bozuk işlevlerinden söz edilebilir. Örneğin beyaz Slav ideolojisi kapsamında kara Afrikalılar dışlanabiliyordu. Ancak Slavların kökeni konusunda 1960'lar itibariyle geliştirilen ve günümüzde giderek popüler hale gelen bir tez ileri sürülmektedir. Bu yeni tez, klasik Slavcılık ideolojisinde olduğu gibi Afrikalıları Slavlardan ayırmak yerine, tam tersine Slavların kökenini Afrika'ya dayandırmaktadır.

1960'larda antropolog, Rusya Bilimler Akademisi akademisyeni ve doğu Slavları uzmanı Tatyana İvanovna Alekseeva, Rusların antropolojik portresini incelemek için bir keşif gezisine katıldı. Çalışma sırasında bilim insanları 17,000 kişinin görünüşünü analiz etti ve her üç kişiden biri fotoğraflandı. Sonuç şaşırtıcı bulundu, çünkü Slavların atalarının Afrika'dan gelmiş olabileceği ile ilgili düşüncelere yol açtı. Böylece Rusların, Afrika genleri olduğu iddiası ortaya atıldı. 2017 yılında, Rus özel gen şirketi "Genotek", Moskova'dan Vladivostok'a kadar farklı Rus kentlerinde yaşayan 2,000'den fazla kişinin genleri üzerine bir araştırma yaptı. Araştırma sürecinde Kaluga, Tula ve Ryazan bölgelerinin Rus nüfusu arasında, antik çağlara dayanan küçük bir insan grubu bulundu. Onlar mitokondriyal Afrika DNA'sı taşıyorlardı. Araştırma sonuçlarına göre "orta Rusya'nın eski nüfusu gerçekten Negroid özelliklere sahipti". Bu teze göre belki de Rusların Afrikalı ataları, bir zamanlar Orta Avrupa'dan gelmişti. Bu tez, tüm beyaz Avrupalıların atalarının kelimenin tam anlamıyla Afrika'dan "çıktığını" iddia eden İsviçreli genetikçi Andre Lgani'nin araştırmasıyla da örtüşmektedir (Dzen, 2022; Klyosov, 2021).

Ancak sadece Slavların kökeninin Afrika kıtasıyla bağı kurulmuyor, aynı zamanda en eski uygarlıklardan biri olan Mısır'ın kültürel unsurlarıyla Rus kültürü arasında da bağlantılar inşa ediliyor. Örneğin Mısır mitolojisiyle eski Slav tanrıları arasında bağlantılar inşa edildiği gibi, Mısır piramitleriyle de Rusya'daki kültür arasında bağlantılar inşa edilmektedir. Rus ve Sovyet arkeologu Matyuşin (1996: 74-75), Mısır piramitleri ile Rusya'nın güneyindeki höyükler arasında bağlantı kurmaktadır. Tüm bu bağlantı arayışı ve inşalarının temelinde eski Mısırlıların, Hint-Avrupa halkları topluluğuna ait olduğunu kanıtlama yönündeki *Batılı* çabalar da yatmaktadır.

Günümüzde ulusal ve etnik kökenleri binlerce yıl geriye, en eski dönemlere bağlamak için bir rekabet bulunmaktadır. Slavlar görece olarak örneğin Mısırlılardan daha yenidir. Ancak Taşkinov (2000), “Eski Mısır ve Rus” adlı çalışmasında eski Mısır’ın kurucuları olan Mısırlıların, bugünkü Rusya’nın güneyinde Karadeniz bölgesinden olduklarını ileri sürmektedir.

Taşkinov (2000) çalışmasında eski Mısır Tanrı adları ile eski Rus/Slav Tanrı adlarını karşılaştırarak da bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Örneğin eski Mısır’da her şeyin yaratıcısı olan Tanrı’nın adının “Ra” olduğunu, eski Rus/Slav inancında da aynı Tanrı’nın adının “Rarog, Svarog” olduğunu belirterek aradaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Güneş Tanrısı’nın adının da eski Mısır mitolojisinde “Gor, Horus” iken, eski Slav mitolojisinde aynı Tanrı’nın adının “Hors, Svyatogor” olduğunu belirterek, Mısır mitolojisi ile Slav mitolojisi arasında bir yakınlık inşa etme amaçlı karşılaştırma yapmaktadır. Canavarın adı ise her iki eski mitolojide de “Bes”tir. Taşkinov, Mısır mitolojisi ile Slav mitolojisindeki bazı Tanrı adlarının seslerindeki bu benzerlik, Britanya Müzesi’nin küratörü olan Mısırbilimci Wallis Budge tarafından Mısır dinine ilişkin çalışmalarında ileri sürülmüştür. Budge’un çalışmaları, eski Mısır mitolojisindeki birçok sözcükle, eski Slav mitolojisindeki birçok ses arasında benzerlik kurdu.

Böylece Afrika’da Slav ve Rus izinin, hem kültürel olarak hem kan bağı ve köken olarak da inşa edilme çabaları söz konusudur. Günümüzde bu pek bilinmeyen Slavların kökenini Afrika’da keşfetme çabalarının, Rusya-Afrika ilişkilerindeki uyum, bütünleşme ve yakınlığı artırma işlevi bulunmaktadır.

Sonuç

Rusya’nın Afrika ve Afrikalılarla kurduğu ilişkilerin, Rus liderliğinin yayılma politikalarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle de Afrika’nın, Rus kültüründe *Batılı*/Avrupalı güçlerle bir rekabet alanı olarak konumlandırıldığı söylenebilir. Rusya, büyük ölçüde politik, askeri ve dini otoriteleri, ideologları ve diplomatları aracılığıyla Afrika ile ilişki kurmuştur. Rus kültürü ile Afrika arasındaki ilk belirgin ilişkilerin 17. ve 18. yüzyıllarda başladığı ve bu ilişkilerin Rus Ortodoks Hıristiyanlar tarafından teşvik edildiği görülmektedir. 1917 Ekim Devrimi ile birlikte ise Rusyalı komünist yazarlar, *Batılı* sömürgecilerden Afrika’yı *kurtarma* bağlamında Afrika ile ilgili söylem geliştirdiler.

Günümüze kadar Rus kültüründe Afrika’yla ilişkiler çeşitlendi ve çok boyut kazandı. Yaklaşık olarak üçyüz yıl boyunca farklı araçlar da kullanılsa, Afrika ile Rusların yakınlaşmalarının güdüleyici unsuru benzer kaldı: Uluslararası rekabette gücü arttırmak. Ancak SSCB döneminde Rusya daha çok komünist ve *Batı*-karşıtı ideolojik yaklaşım aracılığıyla Afrika’yla ilişki kuruyorken, günümüzde *Batı*-karşıtlığı çerçevesinin yanısıra çokkutupluluk yaklaşımı ile de ilişki kurmaya çabalamaktadır.

Rus kültürü, Afrika’da çeşitli biçimlerde ve yerlerde temsil edilmektedir ve çok boyutlu işlevleri söz konusudur. Rus sanatı, edebiyatı ve filmleri genellikle Rusya’da Afrika’yla ilgili bir imge oluşturma işlevi görürken, Rus Ortodoks Kilisesi ve Rus Batı karşıtlığı ve çok kutupluluk anlayışı Afrika’da yumuşak güç olarak işlev görmektedir. Rusların Slav olarak kökenini Afrika kıtasına dayandırmaya çalışmak ise, Rusya-Afrika ilişkilerini kan bağı alanına da taşıma işlevi görmektedir.

Bir yandan Rusya’da sanat kurumu aracılığıyla Afrika hakkında Rus politik otoritesiyle uyumlu bir Afrika imgesi oluşturmak, diğer yandan Afrika’da din, eğitim ve ideoloji kurumları aracılığıyla yumuşak Rus gücünü yaymaya çalışmak, Moskova’nın Afrika üzerindeki etki alanı açısından işlevseldir. Rus kültürünün ayrılmaz parçalarından biri olan askeriye, silah, bilim, teknoloji ve ekonomik güç ise Afrika’da çeşitli biçimlerde işlemselleştirilmektedir.

Kaynakça

Abramova, İ.O. (2017). Potential of the African continent in the updated strategy of development of the Russian Federation. *African Studies in Russia. Works of the Institute for African Studies of the Russian Academy of Sciences. Yearbook 2014–2016*, (Der.) R.V. Dmitriev, İ.O. Abramova, D.M.

- Bondarenko, L.L. Fituni, (Ruşça'dan Çev.) S.V. Kostelyanets, N.A. Voronina, 3-5. https://www.inafran.ru/sites/default/files/page_file/african_studies_2014-2016.pdf
- Abramova, İ.O., Amvrosova, M.N., Bondarenko, D.M., Volkov, S.N., Gribanova, V.V., Deuç, T.L. & Morozenskaya, E.V. (2021). Развитие африканистики в России: история и современность. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 14(6), 298-329. DOI: 10.23932/2542-0240-2021-14-6-13
- Angola'daki Rusya Büyükelçiliği (y.k.). Российско-Ангольские отношения. <https://angola.mid.ru/ru/countries/bilateral-relations/>
- BBC News Ruskaya Slujba. (2023, Haziran 16). Реальные предложения или красивые фото: зачем делегация стран Африки посещает Украину и Россию. *BBC News Русская Служба*. <https://www.bbc.com/russian/news-65928424>
- Çomak, İ. (2016). Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi ve Burada Okuyan Türk Öğrenciler Hakkında Bir Rapor. *bilig*, Kış (26), 87-115. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234175>
- Davidova, T.T. (2020). Россия и Африка в творчестве М. Горького, Е. Замятина, М. Булгакова: К проблеме литературных связей. *АКТА ERUDITORUM*. (33), 31-35. DOI: 10.25991/AE.2019.15.44.005
- Dzen. (2022, Ekim 14). Откуда у древних славян ДНК жителей Африки. <https://dzen.ru/a/Y0hpjCJbshsSA88r>
- Evdokimov, İ. & Dyabin, A. (2019, Aralık). К итогам саммита Россия - Африка: Взгляд из Бенина. *Международная Жизнь Ежемесячный журнал*, 22-27. https://interaffairs.ru/virtualread/ia_rus/122019/files/assets/downloads/publication.pdf
- Faustova, M. (2019, Ekim 1). Александрийский патриархат поссорился с Москвой из-за Украины. https://www.ng.ru/ng_religii/2019-10-01/11_473_ukraina.html
- Grinberg, M. (2009). Pushkin and Gannibal: Ethnic Identity in Imperial Russia. *The Gettysburg Historical Journal*, Vol. 8, Article 6, 58-65. <https://cupola.gettysburg.edu/ghj/vol8/iss1/6>
- Noryevoy, D. (2022, Mart 7). Экспансия РПЦ в Африку: Агенты влияния под прикрытием. *TRT Russian*. <https://www.trtrussian.com/mnenie/ekspansiya-rpc-v-afriku-agenty-vliyaniya-pod-prikrytiem-8155186>
- Jeltov, A.Yu. (2012). Россия и Африка — История и Современность. *Вестник Санкт-Петербургского университета: Востоковедение и Африканистика*, 13(4), 3-13. <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-i-afrika-istoriya-i-sovremennost/viewer>
- Katsnelson, İ. S. (1979). “Леонид Константинович Артамонов и его путешествие к Белому Нил”. *Средневековые исторические источники Востока и Запада*. <https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Aethiopen/Artamonov/framepred.htm>
- Klyosov, A. (2021). *Происхождение славян. ДНК-генеалогия против «норманнской теории»*. ISBN: 978-5-00180-444-4.
- Labutina, D. (2023, Mayıs 29). «Нам нужна российская военная база». *Известия*. <https://iz.ru/1518554/daria-labutina/nam-nuzhna-rossiiskaia-voennaia-baza>
- Malygina, N. V. (2004). *Российско-эфиопские дипломатические и культурные связи в конце XIX-начале XX веков*. Исторически Диссертация. Владимирском Государственном Педагогическом Университете. <https://www.dissercat.com/content/rossiisko-efiopskie-diplomaticheskie-i-kulturnye-svyazi-v-kontse-xix-nachale-xx-vekov>

- Matyuşin, G.N. (1996). *Археологический словарь*. Москва: “Просвещение”.
http://www.archaeology.ru/Download/Matushin/Matushin_1996_Arheologicheskii.pdf
- Matusevich, M. (Ed.) (2007). *Africa in Russia, Russia in Africa. Three Centuries of Encounters*. Trenton, N.J.-Amsara, Africa World Press.
- Matusevich, M. (2008). An Exotic Subversive: Africa, Africans and the Soviet Everyday. *Race & Class*. 49(4), 57-81. <https://doi.org/10.1177/0306396808089288>
- Meek, J. (2019, Haziran 6). The Village Life. *London Review of Books*. 41(11).
<https://www.lrb.co.uk/the-paper/v41/n11/james-meek/the-village-life>
- Mihalçenko, N.İ. (2016). *Великий цивилизационный взрыв на рубеже XX–XXI веков*. Парламентское издательство, ISBN 978-966-922-078-3. https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/velykyi_206.pdf
- Podberezkina, A.İ. & Aleksandrova, M.V. (Ed.). (2016). *Стратегическое прогнозирование международных отношений. Коллективная монография*. Издательство «МГИМО–Университет». <https://mgimo.ru/upload/2016/04/strategicheskoe-prognozirovanie-mezhdunarodnykh-otnosheniy.pdf>
- Prohorov, A.M. (Baş Ed.). (1969). *Большая советская энциклопедия*.
<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/035/763.htm>
- Rus Askeri-Politik Araştırma Merkezi (2023, Ocak 27). Экономический форум Россия — Африка.
<http://eurasian-defence.ru/?q=analitika/ekonomicheskii-forum-rossiya>
- Rus Bilimler Akademisi Afrika Enstitüsü (y.k.). <https://www.inafran.ru/>
- Rus Ortodoks Kilisesi (t.y.). Afrika'nın Patriklik Eksarhlığı. <https://exarchate-africa.ru/>
- Sovetskoye Televideniye (2021, Mayıs 16). Ангола. Борьба продолжается. Документальный фильм (1976). <https://www.youtube.com/watch?v=wn2IN33oZRM>
- TASS (2023, Mayıs 30). Лавров сообщил, что Россия высоко ценит взвешенную позицию Бурунди по событиям на Украине. <https://tass.ru/politika/17880211>
- TASS (2023, Eylül 13). Антонов заявил, что РФ добивается превращения Африки в центр мирового развития. <https://tass.ru/politika/18734911>
- Taşevskiy, G. (2023, Mayıs). *Русская Православная Церковь в Африке*. Центр социально-экономических и геополитических исследований (ЦСЭГИ). <https://csegr.ru/orthodoxy-africa/>
- Taşkinov, İ. (2000). *Древний Египет и Русь: некоторые вопросы истории, мифологии и языкознания*. Узорочье. ISBN: 5-85057-266-X.
- Vuzoteka. (2023). Вузы России со специальностью востоковедение и африканистика – 58.03.01. <https://vuzoteka.ru/вузы/Востоковедение-и-африканистика-58-03-01>
- Wilson, J. (2022, Ağustos 18). The First Russian. *The New York Review*.
<https://www.nybooks.com/articles/2022/08/18/the-first-russian-peter-the-greats-african-pushkin/>
- Woodford, McC. (1993). Africans and Black Americans in the Comintern Schools, 1925-1934. *The International Journal of African Historical Studies*, 26(2), 371-390.

Extended Abstract

Africa is part of the social and cultural building project of the Russian political authority. Relations between Russia and Africa have a history of approximately three hundred years. The origin of this relationship is largely based on the expansion policies of Russian culture. In this context, there are interactions in various fields between Imperial Russia in the historical past, Soviet Russia in the recent past, and today Federal Russia and Africa.

Russian art, literature, cinema, religious missionary, recent communist propaganda, scientific district research centers, diplomacy, security, trade and military companies, etc. There are multidimensional images and relationship constructions about Africa and Africans in the fields of Russian culture. It can be said that the interactions between Russian culture and Africa today, as in the past, are largely driven by the Russian political authority's relationship of competition and conflict over Africa, especially with the Western powers in Europe.

The aim of the article is to analyze how Russia has operationalized Russian culture in its relations with the African continent from the 18th century to the present within the framework of cultural and historical sociology. The article focuses on language, art, science, religion, anti-Western values, multipolarity understanding, expansionism, military and weapons, nationalism, racism and the search for origins as the main Russian cultural fields that are operationalized in relations with Africa. The data were collected by the literature review technique of the qualitative research method. The findings were obtained by descriptive analysis of the data in the context of cultural and institutional power relations. Firstly; it is given a brief history of the contacts between Russia and Africa and how scientific research on Africa was shaped in Russia during these contacts. Secondly; the roles and functions of Russian art, literature and cinema in Russia-Africa relations are analyzed. As the third; the Orthodox Christian faith and the functions of the Orthodox Church in Africa, which are also stamped as the Russian faith, are determined. In this context, the relations between the Orthodox faith in the African continent and the Orthodoxy in Russia are examined. Fourthly; it examines how anti-Western values and understanding of multipolarity affect Russia's relations with Africa. Fifthly; the functions of the ideology of Slavism, a mixture of nationalism and racism, and the search for the origin of the Slavs in the African continent, in the relations of the Russians with the Africans are analyzed. Due to the limited number of sociological studies on the subject, the article is important in terms of contributing to the relevant literature.

As a result; it seems that Russia's relations with Africa and Africans are related to the expansion policies of the Russian leadership. It can be said that especially Africa is positioned as an area of competition with Western/European powers in Russian culture. Russia has established relations with Africa largely through its political, military and religious authorities, ideologists and diplomats. It seems that the first significant relations between Russian culture and Africa began in the 17th and 18th centuries, and these relations were encouraged by Russian Orthodox Christians. With the October Revolution of 1917, Russian communist writers developed a discourse about Africa in the context of saving Africa from Western colonialists.

Until today, relations with Africa in Russian culture have diversified and gained many dimensions. Although different tools were used for nearly three centuries, the motivation for African-Russian rapprochement remained similar: increasing power in international competition. However, while Russia was establishing relations with Africa through a communist and anti-Western ideological approach during the USSR period, today it is trying to establish relations with a multipolarity approach as well as an anti-Western framework.

Russian culture is represented in Africa in various forms and places and has multidimensional functions. While Russian art, literature and films generally function to create an image of Africa in Russia, the Russian Orthodox Church and the Russian understanding of anti-Westernism and multipolarity function as soft power in Africa. Trying to trace the Slavic origins of Russians to the African continent also serves to carry Russia-Africa relations into the realm of blood ties.

On the one hand, creating an image of Africa compatible with the Russian political authority through the art institution in Russia, and on the other hand, trying to spread Russian soft power in Africa through religious, educational and ideological institutions is functional in terms of Moscow's sphere of influence on Africa. Military, weapons, science, technology and economic power, which are integral parts of Russian culture, are operationalized in various ways in Africa.